

БАРҚАРОР ТУРИЗМ КОНЦЕПЦИЯСИ АСОСИДА ТУРИСТИК РЕСУРСЛАРДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ ЙЎЛЛАРИ

*Исломова Фарида Аҳад қизи
Нордик халқаро университети*

Барқарор туризм концепцияси туризмнинг иқтисодий, ижтимоий ва экологик жиҳатларини уйғун равишда ривожлантиришни назарда тутди. Унга кўра, туристик-рекреацион ресурслардан фақат иқтисодий фойда олиш эмас, балки табиий ва маданий меросни асраб-авайлаш, маҳаллий аҳоли манфаатларини қўллаб-қувватлаш ва келгуси авлодлар учун ресурсларни сақлаб қолиш устувор вазифа ҳисобланади.

Халқаро тадқиқотларда ушбу концепция кўплаб мамлакатларда туризмни барқарор ривожлантиришнинг асосий воситаси сифатида қайд этилган.

Ричард Батлер (Butler, 1999) ўзининг “туристик дестинациянинг ҳаётий цикли” назариясида туризм ресурсларидан самарали фойдаланишнинг чекланганлиги ва унинг тўғри бошқарилиши ҳудудий ривожланиш учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга эканини таъкидлайди. Д. Холл ва С. Пейдж (Hall & Page, 2014) эса туризмнинг ҳудудий ривожланиши иқтисодий самарадорлик билан бирга экологик мувозанатни таъминлаш орқали амалга оширилиши зарурлигини кўрсатадилар.

Ж.Жафари (Jafari, 2002) барқарор туризм назариясини ижтимоий-иқтисодий тизим сифатида талқин қилиб, унда ресурслардан фойдаланиш маданий меросни муҳофаза қилиш билан уйғунлашиши кераклигини таъкидлайди. Р.Шарпли (Sharpley, 2018) эса туризмнинг барқарорлиги узок муддатли ривожланиш ва ресурсларни тежаш орқали таъминланиши мумкинлигини қайд этган.

М. Портер (Porter, 1990)нинг рақобат устунлиги назариясига кўра, мамлакатлар ўз ресурсларидан самарали фойдаланган тақдирда, глобал туризм бозорида рақобатбардошликни таъминлай олади. Шу нуқтаи назардан, Ўзбекистон каби ресурсларга бой мамлакатлар учун барқарор туризм концепциясини амалиётга жорий қилиш стратегик аҳамиятга эга.

Миллий тадқиқотларда ҳам ушбу йўналиш кенг ўрганилмоқда. А.Абдурахмонов (2020) Ўзбекистонда ички туризмни ривожлантиришда табиий рекреацион ресурслардан, айниқса тоғ ва сув объектларидан самарали фойдаланиш зарурлигини таъкидлайди. Б.Рахмонов (2021) эса туризм инфратузилмасини модернизация қилишнинг барқарор туризм ривожланишига қўшадиган ҳиссасига эътибор қаратган. А.Холиқов (2022) ўз тадқиқотларида туристик кластерларни ривожлантириш орқали ресурслардан самарали фойдаланиш йўллари таклиф этган.

Ўзбекистонда барқарор туризм концепциясини ривожлантириш учун катта имкониятлар бор, аммо қатор тўсиқлар ва муаммолар ҳам мавжуд. Илмий ва амалий таҳлилларга таянилган ҳолда уларни қуйидагича умумлаштириш мумкин:

1. Инфратузилманинг етарли даражада ривожланмаганлиги. Айрим туристик ҳудудларда транспорт, йўллар, замонавий меҳмонхона ва сервис хизматлари ҳали тўлиқ ривожланмаган. Бу эса туристлар оқимини чеклайди ва барқарор туризм стандартларини жорий қилишда қийинчилик туғдиради.

2. Табиий ва маданий мерос объектларини муҳофаза қилишда муаммолар. Баъзи рекреацион ҳудудларда туристлар сонининг кўпайиши табиий муҳит ва маданий ёдгорликларга салбий таъсир кўрсатмоқда. Барқарор туризмнинг асосий шарти – ресурсларни муҳофаза қилиш, аммо амалиётда экологик меъёрларга тўлиқ риоя қилинмаяпти.

3. Маҳаллий аҳоли иштирокининг чекланганлиги. Барқарор туризмнинг муҳим тамойилларидан бири маҳаллий аҳоли манфаатдорлиги ва иштирокини таъминлаш ҳисобланади. Бироқ айрим ҳудудларда маҳаллий аҳоли туризмдан етарли фойда олмаяпти, бу эса барқарор ривожланишга тўсиқ бўлмоқда.

4. Инвестиция ва молиявий ресурслар етишмаслиги. Туризм инфратузилмасини барқарор асосда ривожлантириш учун катта сармоя зарур. Ҳозирги шароитда барча ҳудудларда бирдек инвестиция киритилмаяпти, айниқса чекка минтақаларда.

5. Малака ва кадрлар етишмовчилиги. Барқарор туризм тамойилларини амалга ошириш учун мутахассис кадрлар керак. Лекин туризм соҳасида кадрлар тайёрлаш ва уларни қайта ўқитиш тизими ҳали тўлиқ шаклланмаган.

6. Қонунчилик ва назорат механизмлари. Экологик туризм, маданий меросни муҳофаза қилиш ва ресурслардан самарали фойдаланиш бўйича қонунчилик базаси мавжуд бўлса-да, унинг ижроси ҳамиша самарали таъминланмаяпти. Назорат тизимида ҳам айрим бўшлиқлар сақланиб қолмоқда.

7. Маркетинг ва реклама етишмаслиги. Ўзбекистоннинг барқарор туризм салоҳияти юқори бўлса-да, халқаро туризм бозорида етарли даражада тарғиб қилинмаяпти. Туристлик маҳсулотларни рақобатбардош бренд сифатида жаҳонга чиқаришда муаммолар мавжуд.

Ўзбекистонда барқарор туризм концепциясини самарали жорий этиш учун, аввало, туристик инфратузилмани халқаро талабларга мос равишда ривожлантириш ва “яшил технологиялар” асосида қайта қуриш зарур. Шу билан бирга, туристик оқимдан келган даромадларнинг муайян қисмини табиий ва маданий мерос объектларини муҳофаза қилишга йўналтириш мақсадга мувофиқ. Барқарорликни таъминлашнинг яна бир йўли — маҳаллий аҳоли учун кичик бизнес ва ҳунармандчиликни ривожлантириш орқали уларнинг туризмдан

иқтисодий манфаат олишини кучайтиришдир. Шунингдек, давлат-хусусий шериклик асосида сармояларни жалб этиш, хорижий инвесторлар учун қулай шарт-шароитлар яратиш инфратузилмани барқарор ривожлантиришга хизмат қилади. Бу жараёнда кадрлар салоҳиятини ошириш муҳим бўлиб, олий таълим ва қайта тайёрлаш тизимида “барқарор туризм” йўналишида махсус дастурларни жорий қилиш зарур. Ҳукукий базани такомиллаштириш ва назорат механизмларини кучайтириш барқарор ривожланишнинг кафолати бўлиб хизмат қилади. Шу билан бирга, Ўзбекистоннинг барқарор туризм брендини шакллантириш, миллий ва экологик туризм йўналишларини халқаро бозорларда фаол тарғиб қилиш мамлакатнинг рақобатбардошлигини оширади.

Фойдланилган адабиётлар рўйхати:

1. Butler, R. The concept of a tourist area cycle of evolution: Implications for management of resources // *Canadian Geographer*. – 1999. – №24(1). – С. 5–12.
2. Hall, C. M., Page, S. *The Geography of Tourism and Recreation: Environment, Place and Space*. – London: Routledge, 2014. – 420 p.
3. Jafari, J. *Encyclopedia of Tourism*. – London: Routledge, 2002. – 688 p.
4. Sharpley, R. *Tourism, Tourists and Society*. – London: Routledge, 2018. – 302 p.
5. Porter, M. *The Competitive Advantage of Nations*. – New York: Free Press, 1990. – 875 p.
6. Абдурахмонов, А. Ўзбекистонда ички туризмни ривожлантиришда табиий ресурслардан самарали фойдаланиш // Иқтисодиёт ва инновациялар. – 2020. – №2. – Б. 45–52.
7. Рахмонов, Б. Туризм инфратузилмасини модернизация қилишнинг замонавий йўналишлари // Туризм ва маркетинг. – 2021. – №3. – Б. 66–74.
8. Холиқов, А. Туризмда кластерли ёндашув: ташкилий-иқтисодий механизмлар // Ўзбекистон иқтисодий тадқиқотлар журналі. – 2022. – №1. – Б. 101–110.